

РОЗДІЛ 4. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ІНІЦІЮВАННЯ БЛАКИТНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРИЧОРНОМОР'І THE REASONING BEHIND THE PROPOSALS FOR THE BLUE GROWTH INITIATION IN THE UKRAINIAN BLACK SEA COAST

У статті розроблені пропозиції щодо ініціювання блакитного зростання в економіці повоєнної України, що ґрунтуються на концептуальних положеннях стійкого розвитку та блакитної економіки, результатах описативного аналізу релевантних даних, і полягають у такому: забезпечення інституціональної підтримки трансформування морегосподарського комплексу України в стійку блакитну економіку; долучення до потужних міжнародних фінансових інструментів для забезпечення проєктів із відновлення морських екосистем Українського Причорномор'я; сприяння поширенню циркулярної економіки та запобіганню утворення відходів у приморських населених пунктах; впровадження заходів щодо стійкості узбережжя на основі рішень, що ґрунтуються на природі; підтримання розвитку знаннєвої блакитної економіки; дослідження та інновації в сфері блакитної економіки тощо.

Ключові слова: блакитне зростання, стійкий розвиток, інновації, фінансування, Українське Причорномор'я.

The article develops proposals for initiating blue growth in the economy of post-war Ukraine, based on the conceptual provisions of sustainable development and the blue economy, the results of a descriptive analysis of relevant data. It is emphasized that Ukraine currently lacks the practice of keeping specialized statistical records, in accordance with the theme of the blue economy, but some indicators can be compared with other countries, in particular, the indicator of protected marine areas, % of the country's territorial waters, as of 2021 year Ukraine with 9.24% is significantly inferior to most EU countries. For example, France has 49.83%, Poland – 22.57%; according to the indicator of land and sea protected areas, % of the total territorial area of the country, as of 2021, Ukraine has an average value, namely 12.28%, significantly inferior among the 13 BSEC countries only to Bulgaria (33.11%), Romania (24.36%) and Armenia (24.31%). It was determined that blue growth belongs to the categories of the subjective theory of sustainable development, and as a type of economic growth, it involves the growth of the main economic indicators of industries that are directly related to the maritime complex, as well as related industries, that is, the corresponding economic system reproduces itself on an expanded basis. The proposals consist of the following: ensuring institutional support for the transformation of Ukraine's maritime complex into a sustainable blue economy; joining powerful international financial instruments to support projects for the restoration of marine ecosystems of the Ukrainian Black Sea region; promoting the spread of the circular economy and preventing the generation of waste in coastal settlements; implementation of coastal resilience measures based on nature-based solutions; activation of the wide use of Ukraine's offshore wind energy potential: issues relevant to blue growth are not sufficiently taken into account when modulating the scenarios of the second Ukraine's Nationally determined contribution; supporting the development of the knowledge-based blue economy; research and innovation in the field of blue economy, etc.

Key words: blue growth, sustainable development, innovation, financing, Ukrainian Black Sea region.

УДК 330.34:502.131(477.7)

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.79-23>

Петрушенко М.М.

д.е.н.,
завідувач відділу економічного
регулювання природокористування,
Державна установа «Інститут ринку
і економіко-екологічних досліджень.
Національної академії наук України»

Petrushenko Mykola

State Organization "Institute of Market
and Economic & Ecological Researches
of the National Academy
of Sciences of Ukraine"

Постановка проблеми. Блакитне зростання поряд із зеленою економікою є одним із новітніх напрямів еволюції концепції сталого розвитку. Всупереч тому, що наразі в Україні ведеться війна, розв'язана рф, є обґрунтоване сподівання на те, що вже в найближчому майбутньому, в повоєнному періоді, на шляху до повноправного членства в ЄС Україна, як морська держава, реалізуватиме й концептуальні положення блакитного зростання.

Блакитне зростання має тісний зв'язок із Цілями сталого розвитку та директивою Зеленого курсу ЄС [1], головна мета якого – ефективна боротьба з негативними кліматичними змінами. Відповідно до цілі 13 «Пом'якшення наслідків зміни клімату» збільшення рівню кисню в морських водах залежить від зменшення забруднення моря сільським

господарством і промисловістю такими речовинами як азот і фосфор, а також від температури води в морі, що поглинає надлишок тепла, спричиненого глобальним потеплінням [2].

Поряд із цим, із широкого погляду блакитне зростання розглядається як різноаспектний багатогалузевий напрям, покликаний сприяти щонайшвидшому переходу економіки Українського Причорномор'я, що зосереджена на пріоритеті виробничих інтересів, до сталої блакитної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед публікацій, присвячених питанням блакитної та / чи морської економіки, зокрема щодо приморського туризму та рекреації, зокрема в роботах В. Кислого і Г. Шевченко [3–5], як найбільш економічно розвинених напрямів, у вітчизняному

науковому просторі переважають роботи, що традиційно розвивають економіко-екологічний (екологічний) підхід, спрямований на дослідження економіко-екологічних питань освоєння берегової зони морів, соціально-економічний розвиток приморських територій, проблеми підвищення ефективності та вдосконалення управління природокористуванням у морських регіонах, розробка концептуальних питань соціально-економічного розвитку Північного Причорномор'я, – передусім, йдеться про дослідження Б. Буркинського, В. Степанова, С. Харічкова [6].

В умовах війни особливо гострої актуальності набуває розвинена в межах екологічного підходу та концепції екологічної економіки так звана теорія екстремальних ситуацій, і зокрема економіка катастроф С. Козьменка [7], а також авторська теорія економіко-екологічних конфліктів [8; 9]. Поряд із вищезазначеним додаткових досліджень потребують питання, пов'язані з блакитним зростанням, ініційованим ООН та Європейським Союзом [10–12] – новим напрямом в межах розвитку вітчизняної морської науки, що може стати лейтмотивом відновлення та стійкого функціонування економіки Українського Причорномор'я.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування пропозицій щодо ініціювання блакитного зростання в повоєнному Українському Причорномор'ї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Блакитне зростання відноситься до категорій суб'єктивної теорії сталого розвитку (відповідно до системи базових понять і категорій сталого розвитку – рис. 1) і як різновид економічного зростання передбачає зростання основних економічних показників галузей, які мають пряме відношення до морегосподарського комплексу, а також супутніх до нього галузей (валовий внутрішній продукт, валова додана вартість тощо), тобто відповідна економічна система відтворює себе на розширеній основі та її функціонування в цілому супроводжується прогресом і в структурному, і в кількісному відношенні.

Проте вкрай важливим моментом є те, що «блакитний» нюанс (ще в більшій мірі, ніж сталість) зобов'язує досягати вказаного зростання з обов'язковим дотриманням екологічних і соціальних вимог, відповідно до міжнародного законодавства, релевантного життєдіяльності приморських територій.

З моменту впровадження Порядку денного сталого розвитку до 2030 року у 2016 році Організацією Об'єднаних Націй була переосмислена концепція «блакитної економіки» [13]: блакитна економіка – економіка, що «охоплює низку економічних секторів і пов'язаної з ними політики, що визначає, чи є використання ресурсів океану сталим.

Блакитне зростання (*Blue Growth*) – це ініціатива Європейської Комісії [14] для подальшого використання потенціалу морів та морського узбережжя Європи для створення робочих місць, підвищення добробуту та забезпечення стійкості. Сектори з високим потенціалом сталого блакитного зростання для подальшого розвитку включають відновлювальну енергетику (вітру, хвиль, припливів, біопалива), видобуток мінеральних ресурсів (гравій, пісок, цинк, кобальт, мідь), біотехнології (медичні препарати, промислові ензими), аквакультуру (розведення риби, молюсків, морських водоростей), прибережний і морський туризм (круїзний туризм, дайвінг, яхтинг, каякінг).

В Україні наразі відсутня практика ведення спеціалізованого, відповідно до тематики блакитної економіки, статистичного обліку, проте за деякими показниками можна здійснити порівняння з іншими країнами, зокрема за показником морських територій, що охороняються, % територіальних вод країни, станом на 2021 рік Україна з 9,24% [15; 16] значно поступається більшості країн ЄС. Наприклад, Франція має 49,83%, Польща – 22,57%; за показником наземних і морських територій, що охороняються, % від загальної територіальної площі країни, станом на 2021 рік Україна має середнє значення, а саме 12,28%, значно поступаючись із 13 країн BSEC [17] лише Болгарії (33,11%), Румунії (24,36%) та Вірменії (24,31%).

Рис. 1. Блакитне зростання як різновид сталого розвитку

Джерело: розроблено автором на основі [6, с. 141–145]

Порівняння соціально-економічних показників Українського Причорномор'я та всієї країни наведено в табл. 1. Зокрема, в досліджуваному регіоні нижчими є значення таких показників, як заробітна плата, доходи, валовий продукт, капітальні інвестиції, – в розрахунку на одну особу.

Враховуючи результати порівняння в табл. 1, а також положення, адаптовані до ситуації з українським морегосподарським комплексом, зокрема викладені в джерелах [10; 20–22], пропозиції щодо ініціювання блакитного зростання в пов'язаному Українському Причорномор'ї полягають у такому:

– забезпечення інституціональної підтримки трансформування морегосподарського комплексу України в стійку блакитну економіку: участь України в Європейській зеленій угоді (*European Green Deal*), сприяє трансформації нашої економіки в напрямках ресурсоефективності та конкурентоспроможності, з поступовим скороченням викидів парникових газів і посиленням захисту природних активів. План Відновлення України в аспектах екологічної стійкості та зеленої модернізації національної економіки має прямиий зв'язок із Планом відновлення Європи (*Recovery plan for Europe*) [23], який має на меті стимулювати зелений і циф-

Таблиця 1

Соціально-економічний внесок Українського Причорномор'я в загальній структурі внесків регіонів країни, станом на 2021 р.

№	Показники	Українське Причорномор'я*	Україна	%
<i>Загальні показники</i>				
1	Площа, тис. км ²	140,1 / 166,3**	603,7	23,2 / 27,5**
2	Кількість територіальних громад	325	1469	22,1
3	Чисельність наявного населення, тис.	10 142,7	41 167,3	24,6
<i>Соціально-економічні показники</i>				
4	Зайнятість населення, тис.	3 262,7	15 610,0	20,9
5	Безробіття населення, тис.	405,9	1 711,6	23,7
6	Середньомісячна зарплата, грн	13 233,2	14 014,0	10,9
7	Доходи населення усього, млн грн	732 508	3 559 139	0,21
	у розрахунку на 1 ос., грн	72 220	86 016	10,8
8	Захворюваність на активний туберкульоз, кількість хворих	4 281	14688	29,1
9	Відпочинок і туризм, 2020: кількість колективних засобів розміщування, од.	484	1 337	36,2
	кількість осіб, що перебували в цих засобах розміщування, тис.	444,1	2 218,6	20,0
	кількість туристів, обслугованих туроператорами / турагентами, осіб	104 893	2 360 278	4,4
10	Кількість облікованих кримінальних правопорушень, тис.	72,5	321,4	22,6
11	Аварійний житловий фонд, загальна площа житлових приміщень, 2020, м ²	312 984	1 011 359	30,9
<i>Економічні показники</i>				
12	Валовий регіональний продукт, 2020 р., усього, млн грн	758 926	4 222 026	18,0
	у розрахунку на одну особу, грн	74 825	102 558	10,7
13	Капітальні інвестиції, 2020, млрд грн	80,2	508,2	15,8
	на одну особу, грн	7 907,2	12 223,9	10,6
14	Вантажообіг автомобільного транспорту, 2020, млн т км	9 021,1	65 176,9	13,8
15	Зовнішня торгівля, млн \$:			
	обсяги експорту-імпорту товарів експорт	16 933,5	68 072,3	24,9
	імпорт	7 711,0	72 843,1	10,6
	обсяги експорту-імпорту послуг експорт	1 810,6	12 785,6	14,2
імпорт	721,0	7 976,5	9,0	
16	Внутрішня торгівля, оптовий товарооборот, млн грн	420 294,0	3 153 187,3	13,3

*Донецька, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська області, (інформація щодо АК Крим та частини території Донецької області тимчасово недоступна); **Разом із АР Крим.

Джерело: узагальнено та розраховано автором на основі [18; 19]

ровий перехід і зробити європейську економіку більш інклюзивною та стійкою (зокрема, фінансове забезпечення його екологічної складової (*natural resources and environment*), а саме в межах Багаторічної фінансової програми на 2021–2027 рр. складає 401 млрд євро, або третину загального бюджету програми). Поряд із цим, на шляху до повноправного членства в ЄС, необхідним є здійснення подвійного переходу від морської економіки до «блакитного зростання» та водночас від блакитного зростання до «стійкої блакитної економіки». Це потребує відповідного відображення в законотворчій діяльності в Україні, певних змін у структурі державного управління природокористуванням та іншими сферами, дотичними до складових морської / блакитної економіки (наприклад, в сфері діяльності Європейської Комісії, питання довкілля, океанів і рибальства поєднанні в повноваженнях одного комісара), а також у розробці національної / регіональних програм, відповідно до яких блакитна економіка реально відіграла б важливу роль у досягненні ЦСР і цілей Європейської зеленої угоди, тобто була не самоціллю, а працювала на загальнодержавну та загальноєвропейську мету;

– долучення до потужних міжнародних фінансових інструментів для забезпечення проєктів із відновлення морських екосистем Українського Причорномор'я: Європейський зелений курс, ініційований Європейською Комісією наприкінці 2019 року та впроваджений Європейським парламентом на початку 2020 року, впроваджується в нову кліматичну політику України. Також станом на початок 2022 р. країною виконано 61% екологічних вимог для вступу в ЄС, зокрема, створено мережу природоохоронних територій європейського значення площею 8 млн га, розпочато програму «Зелена країна», підписано угоду про приєднання України до програми LIFE [24] з формуванням проєктних пропозицій щодо відновлення річок, розвитку заповідного фонду, побудови центрів для реабілітації птахів та диких тварин, ренатуралізації екосистем тощо. В контексті цього, в післявоєнний період значно більшої уваги потребуватимуть довгострокові проєкти щодо відновлення морських екосистем Українського Причорномор'я, в межах інвестування яких доцільно вже зараз активувати діяльність щодо залучення України до таких програм, як UNEP Sustainable blue economy finance initiative [11; 12], яка підтримується Європейською Комісією, Європейським інвестиційним банком, урядом Швеції, WWF і близько 50 фінансових установ; або програма InvestEU, – для менш масштабних і комплексних проєктів, для яких важливим є передусім зниження витрат для прискорення виходу на ринок (у таких сферах, як морський транспорт, порти, офшорні ВЕС, збереження та відновлення біорозмаїття,

стійка аквакультура та спостереження за океаном. Наприклад, для нових морських проєктів відновленої енергетики зменшення ризиків і зниження вартості капіталу може спричинити позитивну ланцюгову реакцію щодо стимулювання приватного капіталу і додаткових фінансових інвестицій). Для України важливо, поряд із максимальним усуненням ризиків щодо нежиттєздатності проєктів (тобто активна фаза залучення великих блакитних інвестицій припаде на післявоєнний період), продемонструвати реальне включення стійкості в усі інвестиційні рішення, – з тим, щоб відповідати таксономії ЄС для сталих інвестицій, яка наразі розробляється для морської діяльності;

– активізація широкого використання потенціалу офшорної вітроенергетики України: питання, релевантні блакитному зростанню, недостатньо враховані при модулюванні сценаріїв другого Національно-визначеного внеску України до Паризької угоди (НВВ2) [25]. Водночас при розгляді потенціалу вітроенергетики, зазначається, що «найбільш ефективно енергія вітру використовується в морських і прибережних районах... З цієї точки зору, Україна володіє необхідними географічними характеристиками і має значну кількість перспективних для вітроенергетики зон», зокрема, в кожній області на півдні країни;

– створення можливостей для нових напрямків бізнесу та робочих місць: блакитне зростання передбачає розвиток абсолютно чи відносно нових сфер для української економіки (прибережний і морський туризм, зокрема такі його інноваційні види, як каякінг, снорклінг, дайвінг, вейкбордінг тощо; марикультура; відновлювальна енергетика, передусім офшорна вітроенергетика, а також енергія припливів і відпливів, хвиль, морських течій; видобування мінеральних ресурсів: олова, золота, платини, бурштину тощо – на шельфі, а також бром, магній, сіль – з морської води; біотехнології – що перетворюють морські мікроорганізми для фармакологічної та косметичної галузей), а також екологічну модернізацію застарілого та відновлення зруйнованого морегосподарського комплексу (рибальства, морського транспорту, суднобудування та ремонту, видобування нафти та газу на морському шельфі, – в контексті їхньої екологізації, тобто поступового досягнення цілей кліматичної нейтральності та нульового забруднення;

– впровадження заходів щодо стійкості узбережжя на основі рішень, що ґрунтуються на природі: захист природних і економічних активів / інфраструктури означає адаптацію до неминучих наслідків зміни клімату. Як альтернатива будівництву інженерної / «сірої» інфраструктури (греблі, дамби, бетонні бар'єри тощо), адаптація до клімату має ґрунтуватися на рішеннях, що ґрунтуються на природі, наприклад, водно-болотних угіддях

чи лісопарках. У прибережних регіонах розвиток зеленої інфраструктури допоможе зберегти біорозмаїття, прибережні екосистеми та ландшафти, стимулюючи розвиток морського туризму та інших сфер економіки в межах прибережних територій. Ця адаптаційна діяльність, що пов'язана з розвитком зеленої інфраструктури, сама по собі стане новим сектором блакитної економіки. Для прискорення цього необхідними є системні заходи щодо: усунення прогалин у знаннях і стимулювати інновації для підвищення стійкості прибережних територій до зміни клімату, зокрема, шляхом порівняльного аналізу традиційних рішень і рішень, що ґрунтуються на природі; розширення можливостей для спостереження, моделювання та прогнозування – для кращого передбачення наслідків екстремальних погодних явищ (повеней, штормових нагонів тощо) та регіонального підвищення рівня моря; стимулювання співпраці між прибережними регіонами, які мають спільний морський басейн, для розробки стратегій адаптації та спільних підходів до управління прибережною зоною, інвестування в стійкий береговий захист і адаптування до змін прибережної економічної діяльності; допомоги в довгостроковому плануванні поетапного залучення інвестицій за підтримки фондів ЄС;

– підтримання розвитку знаннєвої блакитної економіки: надійні та узгоджені дані про море та узбережжя є необхідною умовою для стійкої трансформації блакитної економіки; кращі знання про море та його екосистеми разом із вільним доступом до даних дозволять промисловості, державним органам влади та громадянському суспільству приймати обґрунтовані рішення. Морегосподарський комплекс України має запозичувати провідний європейський досвід у сфері знаннєвого менеджменту [26], зокрема: загальні стандарти і принципи відкритого доступу *EMODnet* – для зіставлення вимірювань, здійснюваних різними установами; служба морського середовища *Copernicus* – для одержання супутникових даних і послуг із прогнозування процесів, які відбуваються в морському середовищі; розробка *Digital Twin of the Ocean* в межах ініціативи *Destination Earth* – для покращення цифровізації морського середовища та ресурсів, зручності використання даних, а також їх перетворення на знання та інструменти для широкого кола зацікавлених сторін, за участі кількох міжнародних установ і з проведенням моніторингу складних змін у навколишньому середовищі та їх соціально-економічних наслідків (одержані дані є важливою інформацією для політиків і компаній, які повинні приймати швидкі рішення в умовах, що швидко змінюються, особливо під час кризи); інструмент *Blue Economy Indicators* [27], що відстежує економічний прогрес.

Щоб створити знання, необхідні для переходу до стійкої блакитної економіки, необхідно:

– підготувати ініціативні пропозиції щодо спостереження за морем, для структурування та гармонізації збору релевантних даних для різних цілей, таких як екологічний моніторинг, управління рибальством та аквакультурою, дослідження, безпечне судноплавство тощо;

– провести кількісну оцінку економічної цінності послуг морської екосистеми, а також соціально-економічних витрат і вигод, отриманих від збереження здорового морського середовища;

– здійснити прогностичну оцінку змінюваності морського середовища;

– подальше інвестування в моделювання для кращого моніторингу змінюваності морських екосистем в часі та просторі.

Розширення можливостей для України залучити інвестиції в дослідження та інновації в межах *Horizon Europe* є суттєвою підтримкою трансформаційних процесів щодо створення стійких ланцюжків доданої вартості галузей блакитної економіки, та сприянням подвійному «зеленому» та цифровому переходу у межах Європейського зеленого курсу;

– створення умов для сталого управління через поліпшення морського просторового планування: Чорне море є замкнутим і знаходиться між 6-ма країнами, що надмірно його використовують, і одна з яких є агресором. У майбутньому, після завершення війни, для запобігання конфліктів між політичними пріоритетами та узгодження збереження природи з економічним розвитком країн Причорномор'я, саме морське просторове планування є важливим інструментом, у використанні якого мають приймати участь усі зацікавлені сторони (представники уряду, влади в прибережних регіонах, містах, науково-дослідні інститути, освітні мережі та бізнес, і зокрема залучення громадян, серед яких є достатній відсоток людей, які високо цінують здоров'я морів і підтримують сталий підхід до користування ними. Це підтверджує, наприклад, громадська стурбованість пластиком сміттям у морі. Сучасні мобільні додатки дозволяють громадянам відстежувати, контролювати та повідомляти відповідним органам про шкоду навколишньому середовищу). Не менш важливим є те, що цей інструмент відіграє центральну роль у досягненні цілей Європи щодо декарбонізації та захисту біорозмаїття. Зокрема, в стратегії біорозмаїття ЄС зазначено, що національні морські просторові плани повинні бути спрямовані на охоплення всіх морських секторів і видів діяльності, а також заходів щодо збереження територій і акваторій, які охороняються; крім того – необхідним є застосування екосистемного підходу та сприяння багаторазовому використанню морського простору шляхом поєднання різних видів діяльності в одному місці (наприклад, марикультура та морські системи відновлюваної

енергії). Планування також підвищує рівень визначеності та передбачуваності економічних процесів, що є додатковим чинником для залучення приватних інвестицій у сферу блакитного зростання;

– морська безпека та партнерство заради миру: війна РФ проти України загострила питання морської безпеки, передусім у Чорному та Азовському морях, на багато років. Безпечний морський простір є необхідною умовою для збереження стратегічних інтересів країни та її партнерів, зокрема, таких як свобода судноплавства, контроль зовнішніх кордонів або постачання основних матеріалів, а також для захисту економічної діяльності та громадян як на морі, так і на узбережжі.

Стратегія морської безпеки ЄС і відповідний план дій визначають спільну відповідь на внутрішні та зовнішні виклики морської безпеки. Одним із таких викликів є екологічна безпека, що охоплює питання зміни клімату, запобігання незаконному скиданню відходів, аваріям та іншим екологічним ризикам. Обмін інформацією, в тому числі на місці, повітряними та супутниковими даними, є вирішальним чинником у вирішенні проблем безпеки, запобіганні незаконній діяльності на морі та забезпеченні дотримання законів. Щоб покращити обмін інформацією, Європейська Комісія розробила спільне середовище обміну інформацією для морської сфери (CISE) [28], яке дозволить органам влади в межах національних цивільних і військових секторів (безпека морського транспорту, контроль рибальства, готовність до забруднення моря та реагування на нього, захист морського середовища, митниця, прикордонний контроль, загальні правоохоронні органи та оборона) і через кордон обмінюватися інформацією в режимі реального часу про будь-які події на морі. CISE є добровільним. Нинішній перехідний етап, який триває до 2023 року, здійснюється Європейським агентством з безпеки на морі за добровільної участі держав-членів та інших органів ЄС; агентство також є довіреною організацією для доставки супутникової продукції в межах служби морського спостереження *Copernicus*. Для України необхідним є залучення до системи CISE у 2024 році, для створення повноцінної системи обміну інформацією між органами морського спостереження в Україні та ЄС.

Європейський Союз продовжує розвивати партнерські взаємовідносини та підтримувати співпрацю, розробляти індивідуальні стратегії для кожного європейського морського басейну (Атлантичний план дій, Морську стратегію Західного Середземномор'я, стратегію ЄС для Адріатичного та Іонічного регіону, стратегію ЄС для регіону Балтійського моря, а також загальний морський порядок денний для Чорного моря [29]) та поширювати той самий підхід щодо співпраці до сусідніх країн, які мають спільний з ЄС басейн, морські живі ресурси та гео економічні характеристики.

Висновки з проведеного дослідження.

В результаті проведеного дослідження розроблені пропозиції щодо ініціювання блакитного зростання в економіці повоєнного Українського Причорномор'я, що полягають у такому: забезпечення інституціональної підтримки трансформування морегосподарського комплексу в стійку блакитну економіку, долучення до потужних міжнародних фінансових інструментів для забезпечення проєктів із відновлення морських екосистем Українського Причорномор'я, активізація широкого використання потенціалу офшорної вітроенергетики України, створення можливостей для нових напрямків бізнесу та робочих місць, сприяння поширенню циркулярної економіки та запобіганню утворення відходів у приморських населених пунктах, стимулювання інвестицій у біорозмаїття морських екосистем, впровадження заходів щодо стійкості узбережжя на основі природоорієнтованих рішень, підтримання розвитку знаннєвої блакитної економіки, дослідження та інновації в сфері блакитної економіки, створення умов для сталого управління через поліпшення просторового планування, морська безпека та партнерство заради миру.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. A European Green Deal. The European Commission's priorities. European Commission: website. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 23.12.2022).
2. The 17 Goals. Department of Economic and Social Affairs UN: website. URL: <https://sdgs.un.org/goals> (дата звернення: 23.12.2022).
3. Кислий В. М., Шевченко Г. М. Аналіз передумов формування ринку рекреаційних послуг в Україні. *Механізм регулювання економіки*. 2007. № 2. С. 27–36. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3127> (дата звернення: 23.12.2022).
4. Шевченко Г. М. Принципи побудови організаційно-економічного механізму формування та використання природно-рекреаційного потенціалу території. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2007. № 1. С. 60–66. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/1866> (дата звернення: 23.12.2022).
5. Shevchenko H. M. Regulatory policy and optimization of investment resource allocation in model of functioning recreation industry. *Baltic Journal of Economic Science*. 2017. Vol. 3, № 1. P. 109–115. DOI: <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2017-3-1-109-115>.
6. Буркинський Б. В., Степанов В. М., Харічков С. К. Економіко-екологічні основи регіонального природокористування та розвитку. ІПРЕЕД НАН України. Одеса: Фенікс, 2005. 575 с. (рос. мовою).
7. Козьменко С. М. Економіка катастроф: інвестиційні аспекти. Київ: Наукова думка, 1997. 203 с. (рос. мовою).

8. Петрушенко М. М. Необхідність і особливості застосування теорії ігор при моделюванні природно-ресурсних конфліктів. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2011. № 3. С. 42–48. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/23223> (дата звернення: 23.12.2022).

9. Petrushenko M. M., Voroshylo L. S. Environmental-economic conflict: conceptual complexity and management issues. *Economic Processes Management: International Scientific E-Journal*. 2015. № 3. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/42346> (дата звернення: 23.12.2022).

10. On a new approach for a sustainable blue economy in the EU transforming the EU's blue economy for a sustainable future. European Commission, 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2021:240:FIN> (дата звернення: 23.12.2022).

11. Sustainable blue finance. UNEP. URL: <https://www.unepfi.org/blue-finance/the-principles/>.

12. Sustainable blue economy. UNEP Finance initiative, 2022. URL: <https://www.unepfi.org/wordpress/wp-content/uploads/2020/06/Sustainable-Blue-Economy-Brochure.pdf> (дата звернення: 23.12.2022).

13. Blue economy definitions, UN. URL: https://www.un.org/regularprocess/sites/www.un.org/regularprocess/files/rok_part_2.pdf (дата звернення: 23.12.2022).

14. Blue growth. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/assets/mare/infographics/> (дата звернення: 23.12.2022).

15. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (дата звернення: 23.12.2022).

16. Indicators. The World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator> (дата звернення: 23.12.2022).

17. The Black Sea Economic Cooperation: website. URL: <http://www.bsec-organization.org/> (дата звернення: 23.12.2022).

18. Збірник «Статистичний щорічник України» 2021 р. / за ред. І. Є. Вернера. Державна служба статистики України. Київ, 2022. 445 с. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 23.12.2022).

19. Статистичний збірник «Регіони України» 2020 р. / за ред. І. Є. Вернера. Державна служба статистики України. Київ, 2022. В 2-х частинах. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 23.12.2022).

20. План Відновлення України: website, 2022. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 23.12.2022).

21. A blueprint for the reconstruction of Ukraine. Centre for economic policy research (CERP), 2022. URL: <https://cepr.org/system/files/2022-06/BlueprintReconstructionUkraine.pdf> (дата звернення: 23.12.2022).

22. Концепція стратегії повоєнного відновлення та розвитку України. Національний інститут стратегічних досліджень, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-05/stratvidnovlennya-koncept-v2.pdf> (дата звернення: 23.12.2022).

23. Recovery plan for Europe. EC. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en (дата звернення: 23.12.2022).

24. LIFE Programme / European climate infrastructure and environment executive agency. European

Commission. URL: https://cinea.ec.europa.eu/programmes/life_en (дата звернення: 23.12.2022).

25. Support to the government of Ukraine on updating its Nationally determined contribution (NDC) / Звіт з моделювання. EBRR; IEF NASU, 2020. URL: <https://mepr.gov.ua/news/36645.html> (дата звернення: 23.12.2022).

26. European marine observation and data network (EMODnet). European Commission. URL: <https://emodnet.ec.europa.eu/en> (дата звернення: 23.12.2022).

27. Blue indicators online dashboard. European Commission. URL: <https://blueindicators.ec.europa.eu/> (дата звернення: 23.12.2022).

28. Common information sharing environment (CISE). European Maritime Safety Agency. URL: <https://www.emsa.europa.eu/cise.html> (дата звернення: 23.12.2022).

29. Common maritime agenda for the Black sea. Black Sea Assistance Mechanism. URL: <https://blackseablueeconomy.eu/206/common-maritime-agenda-black-sea> (дата звернення: 23.12.2022).

REFERENCES:

1. A European Green Deal. (n.d.) The European Commission's priorities. European Commission: website. Available at: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (accessed 23 December 2022).

2. The 17 Goals. (n.d.). Department of Economic and Social Affairs UN: website. Available at: <https://sdgs.un.org/goals> (accessed 23 December 2022).

3. Kyslyi, V. M., Shevchenko, H. M. (2007) Analiz peredumov formuvannia rynku rekreatsiinykh posluh v Ukraini [Analysis of the preconditions for the formation of the market of recreational services in Ukraine]. *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky*, vol. 2, pp. 27–36. Available at: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3127> (accessed 23 December 2022). (in Ukrainian)

4. Shevchenko, H. M. (2007). Prynцыpy pobudovy orghanizacijno-ekonomichnogho mekhanizmu formuvannja ta vykorystannja pryrodno-rekreacijnogho potencialu terytoriji [The principles of construction the organizational-economic mechanism of forming and using the nature-recreational potential of the territory]. *Bulletin of Sumy State University. Economics series*, vol. 1, pp. 60–66. Available at: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/1866> (accessed 23 December 2022). (in Ukrainian)

5. Shevchenko, H. M. (2017) Regulatory policy and optimization of investment resource allocation in model of functioning recreation industry. *Baltic Journal of Economic Science*, vol. 3(1), pp. 109–115. DOI: <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2017-3-1-109-115>.

6. Burkynskyi, B. V., Stepanov, V. M., Kharichkov, S. K. (2005) Ekonomiko-ekolohichni osnovy rehionalnoho pryrodokorystuvannja ta rozvytku [Economic and ecological foundations of regional nature management and development]. IMPEER NAS of Ukraine. Odesa: Feniks. 575 p. (in russian)

7. Kozmenko, S. M. (1997) *Ekonomika katastrof: investytsiini aspekty* [Disaster economy: investment aspects]. Kyiv: Naukova dumka. 203 p. (in russian)
8. Petrushenko, M. M. (2011) Neobkhdnist i osoblyvosti zastosuvannia teorii ihor pry modeliuvanni pryrodno-resursnykh konfliktiv [The need and features of the application of game theory in the modeling of natural resource conflicts]. *Bulletin of Sumy State University. Economics series*, vol. 3, pp. 42–48. Available at: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/23223> (accessed 23 December 2022). (in Ukrainian)
9. Petrushenko, M. M., Voroshylo, L. S. (2015) Environmental-economic conflict: conceptual complexity and management issues. *Economic Processes Management: International Scientific E-Journal*, vol. 3. Available at: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/42346> (accessed 23 December 2022).
10. On a new approach for a sustainable blue economy in the EU transforming the EU's blue economy for a sustainable future. (2021) European Commission. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2021:240:FIN> (accessed 23 December 2022).
11. Sustainable blue finance. (n.d.) UNEP. Available at: <https://www.unepfi.org/blue-finance/the-principles/> (accessed 23 December 2022).
12. Sustainable blue economy. (2022) UNEP Finance initiative. Available at: <https://www.unepfi.org/wordpress/wp-content/uploads/2020/06/Sustainable-Blue-Economy-Brochure.pdf> (accessed 23 December 2022).
13. Blue economy definitions. (n.d.) UN. Available at: https://www.un.org/regularprocess/sites/www.un.org/regularprocess/files/rok_part_2.pdf (accessed 23 December 2022).
14. Blue growth. (n.d.) European Commission. Available at: <https://ec.europa.eu/assets/mare/infographics/> (accessed 23 December 2022).
15. Eurostat (n.d.). Available at: <https://ec.europa.eu/urostat/data/database> (accessed 23 December 2022).
16. Indicators. (n.d.) The World Bank. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/> (accessed 23 December 2022).
17. The Black Sea Economic Cooperation: website. (n.d.) Available at: <http://www.bsec-organization.org/> (accessed 23 December 2022).
18. The collection “Statistical Yearbook of Ukraine” 2021. (2022). Ed. by I. E. Werner. State Statistics Service of Ukraine. Kyiv, 445 p. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 23 December 2022).
19. The statistical collection “Regions of Ukraine” 2020. (2021). Ed. by I. E. Werner. State Statistics Service of Ukraine. Kyiv. In 2 parts. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 23 December 2022).
20. Ukraine Recovery Plan: website. (2022) Available at: <https://recovery.gov.ua/> (accessed 23 December 2022).
21. A blueprint for the reconstruction of Ukraine. (2022) Centre for economic policy research (CERP). Available at: <https://cepr.org/system/files/2022-06/BlueprintReconstructionUkraine.pdf> (accessed 23 December 2022).
22. Kontseptsiia stratehii povoiennoho vidnovlennia ta rozvytku Ukrainy [The concept of the post-war reconstruction and development strategy of Ukraine]. (2022) National Institute for Strategic Research. Available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-05/strat-vidnovlennya-koncept-v2.pdf> (accessed 23 December 2022). (in Ukrainian)
23. Recovery plan for Europe. (n.d.). EU. Available at: https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en (accessed 23 December 2022).
24. LIFE Programme / European climate infrastructure and environment executive agency. (n.d.). European Commission. Available at: https://cinea.ec.europa.eu/programmes/life_en (accessed 23 December 2022).
25. Support to the government of Ukraine on updating its Nationally determined contribution (NDC) / Simulation Report. (2020) EBRR; IEF NASU. Available at: <https://mepr.gov.ua/news/36645.html> (accessed 23 December 2022).
26. European marine observation and data network (EMODnet). (n.d.) European Commission. Available at: <https://emodnet.ec.europa.eu/en> (accessed 23 December 2022).
27. Blue indicators online dashboard. (n.d.) European Commission. Available at: <https://blueindicators.ec.europa.eu/> (accessed 23 December 2022).
28. Common information sharing environment (CISE). (n.d.) European Maritime Safety Agency. Available at: <https://www.emsa.europa.eu/cise.html> (accessed 23 December 2022).
29. Common maritime agenda for the Black sea. (n.d.) Black Sea Assistance Mechanism. Available at: <https://blackseablueeconomy.eu/206/common-maritime-agenda-black-sea> (accessed 23 December 2022).